

Vastaus kirjalliseen kysymykseen opiskelijavalintojen uudistamisesta

Eduskunnan puhemiehelle

Eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ssä mainitussa tarkoituksessa Te, Arvoisa puhemies, olette toimittanut asianomaisen ministerin vastattavaksi kansanedustaja Pia Kauman /kok ym. näin kuuluvan kirjallisen kysymyksen KK 344/2017 vp:

Miten opetus- ja kulttuuriministeriössä on otettu huomioon valintakoeuudistuksen mahdolliset vaikutukset, kuten valmennuskurssien siirtyminen lukio- ja ammattikouluvaiheeseen sekä korkeakoulutasoa edeltävien opintojen viivästyminen ja

kuinka aiotaan turvata sellaisten oppilaiden tasa-arvoiset mahdollisuudet, jotka nykytilanteessa alisuoriutuvat lukio- ja ammattikoulutasolla mutta innostuvat opiskelemaan osana pääsykoeprosessia tai vasta myöhemmin?

Vastauksena kysymykseen esitän seuraavaa:

Korkeakoulujen opiskelijavalintoja uudistetaan hallitusohjelman ja sen toteuttamissuunnitelman mukaisesti. Tavoitteena ovat sujuvammät siirtymät koulutusasteelta toiselle ja työurien pidentäminen alkupäästä. Korkeakoulujen kanssa on sovittu uudistuksesta, jossa vuodesta 2020 alkaen toisen asteen todistusten painoarvoa lisätään kuitenkin siten, että pääsykokeet säilyvät yhtenä valintatapana.

Nykytilanteessa korkeakoulujen, erityisesti yliopistojen, pääsykoevaltainen valintojen kokonaisuus on johtanut siihen, että uusista ylioppilaista vain kolmannes jatkaa opintojaan heti ylioppilaaksitulon jälkeen. Opinnot aloitetaan ja tutkinto suoritetaan kansainvälisesti vertaillen vanhana. Ei-toivotut välivuodet ovat meillä yleistyneet, ja jatko-opintojen ulkopuolelle jäävien uusien ylioppilaiden osuus on kasvanut kymmenellä prosenttiyksiköllä kymmenessä vuodessa. Tämä on seurausta kansainvälisesti omalaatuisista pääsykokeista korostavista opiskelijavalinnoistamme. Kasaantuvat välivuodet linkittyvät tutkimuksissa yksilön heikentyviin koulutustavoitteisiin ja -pyrkimyksiin.

Hidas siirtyminen toiselta asteelta jatko-opintoihin on koulutustasoamme alentava tekijä, ja sen seurauksena meillä työurat alkavat myöhään. Suomessa korkeakoulutuksen keskimääräinen aloitusikä on 23,8 vuotta (2016; mediaani 21,3). Opinnot siis aloitetaan iässä, jossa ilman viivästyksiä oltaisiin jo vähintään viimeistelemässä alempaa korkeakoulututkintoa. Myös väitöskirjat tehdään meillä muita myöhäisemmällä iällä.

Nykyinen opiskelijavalintojen kokonaisuus on raskas suomalaisille nuorille. Kouluhyvinvointia koskevat tutkimukset tuovat esille, että lukiolaisten osalta abiturienttikeväästä tulee rankka, kun ylioppilaskokeiden päätyttyä on alettava valmistautua valintakokeisiin. Yhden koesuorituksen

Vastaus kirjalliseen kysymykseen KKV 344/2017 vp

päälle edellytetään toista, ja nuorille tulevaisuus voi näyttäytyä vaatimusten, kilpailun ja epävarmuuden sävyttämänä. Tämä johtaa tutkimusten mukaan nuorten synkkeneviin tulevaisuuden odotuksiin, stressaantumiseen ja kyynistymiseen, mikä puolestaan alentaa koulutuksellisia pyrkimyksiä ja heikentää oppimismotivaatiota. Jopa 40 prosenttia suomalaisista on edelleen epävarma koulutuksellisesta identiteetistään 23—25 vuoden iässä, mikä on tutkimusten mukaan kansainvälisesti poikkeuksellista. Voi päätellä, että nuorille syntyvä käsitys korkeakoulupaikan saamisen vaatimista suurista ponnistuksista ja ankarasta kilpailusta alentaa halukkuutta tehdä omaa tulevaisuutta koskevia päätöksiä ja aiheuttaa turhautumista. Ilmiö on erityisen haitallinen, sillä loppujen lopuksi suurin osa ylioppilaista pääsee jatko-opintoihin, mutta vasta muutaman vuoden odotuksen jälkeen.

Korkeakoulujen osalta nykyisen kaltainen valintakoejärjestelmä on kallis ylläpidettävä: opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmä arvioi, että siihen kuluu jopa 25 miljoonaa euroa vuositasolla. Tuo raha on pois opetuksesta ja tutkimuksesta. Tutkimustiedoista saa myös viitteitä, että uusien opiskelijoiden raskaiden valintamenettelyjen jälkeinen kumuloitunut stressitaso tai suoranainen uupumus saattaa olla opintoihin sitoutumista heikentävä tekijä.

Korkeakoulujen ja opetus- ja kulttuuriministeriön jaettu käsitys on, että opiskelijavalintojen uudistamiseen on selkeä tarve. Opiskelijavalinta kuuluu korkeakoulujen autonomian piiriin. Nykyiset valintamenettelyt ovat kokoelma vuosien varrella syntyneitä käytäntöjä; ne eivät ole tasavertaisuuden tai tehokkuuden näkökulmasta suunniteltu kokonaisuus. Meille on syntynyt kansainvälisesti verrattuna omalaatuinen ja poikkeuksellinen tapa valita opiskelijat, joka on johtanut myöhäiseen opintojen aloittamiseen ja lyhyisiin työuriin.

Opiskelijavalintojen uudistamista ja erityisesti todistusvalintojen lisäämistä ja sen vaikutuksia analysoitiin vuosina 2016 ja 2017 kahdessa opetus- ja kulttuuriministeriön asettamassa työryhmässä. Ylioppilastutkinnon hyödyntämisen lisäämistä opiskelijavalinnoissa ehdottaneen työryhmän raportti (Valmiina valintoihin) ehdotuksineen sai pääosin positiivisen vastaanoton lausunnonantajilta tammikuussa 2016. Raportissa ehdotettiin työryhmätyön käynnistämistä myös ammatillisten tutkintojen osalta. Ammatillisen koulutuksen aiempaa parempaa hyödyntämistä opiskelijavalinnoissa esittänyt työryhmäraportti (Valmiina valintoihin II) julkaistiin 3.5.2017. Lausunnoissa työryhmän ehdotuksiin suhtauduttiin pääosin positiivisesti. Ylioppilastutkinnon kehittämiseksi ehdotuksia tehneen työryhmän työ valmistui myös keväällä 2017. Työryhmän ehdotuksen mukaisesti opetus- ja kulttuuriministeriö valmistelee ylioppilastutkinnon hyväksyttyjen kokeiden uusimiskertojen lisäämistä. Opetus- ja kulttuuriministeriö ja autonomiset korkeakoulut ovat sopineet valintojen kehittämisestä työryhmien ehdotuksiin ja niistä saatuihin lausuntoihin pohjautuen.

Kirjallisen kysymyksen esittäjät ovat huolissaan opiskeluaikojen mahdollisesta pitenemisestä lukioissa ja ammattikoulutuksessa sekä tähän vaiheeseen mahdollisesti siirtyvistä valmennuskursseista. Huoli on ymmärrettävä, ja ylioppilastutkinnon parempaa hyödyntämistä pohtinut työryhmä tarkasteli juuri näitä uhkakuvia raportissaan.

Vastaus kirjalliseen kysymykseen KKV 344/2017 vp

Työryhmän mukaan olennaista on verrata suunniteltua uudistusta nykytilanteeseen, jossa pääsykokeeseen valmistautuvalle henkilölle on kaksi vaihtoehtoa: valmennuskurssille osallistuminen ja itsenäinen opiskelu. Päätelmä oli, että vaikka erilaisten kurssien tarjoamista tai niihin osallistumista ei voi kieltää, lukion oppimäärä ja lukio-opetus ovat paras valmennuskurssi ylioppilaskokeisiin. Abiturientin tukena ylioppilaskokeisiin valmistautumisessa ovat lukion opettajat, opinto-ohjaajat ja muiden opiskelijoiden vertaistuki. Valintakokeiden suhteen tilanne on täysin toinen, sillä hakija voi jäädä valmistautumaan niihin yksin. Kokeiden sisällöt eivät useinkaan perustu lukion oppimäärään, lukion opettajat eivät ole tukena, materiaali on hankittava omaehtoisesti eikä tuttavapiiristä välttämättä löydy ketään, joka olisi pyrkimässä samaan koulutukseen. Lisäksi lukiolainen alkaa valmistautumaan pääsykokeisiin vasta raskaiden ylioppilaskokeiden jälkeen. Vaikka pääsykoemateriaali julkaistaan usein vasta ylioppilaskirjoitusten jälkeen, kilpailu aikaisempien vuosien ylioppilaiden kanssa on kovaa.

Työryhmä huomauttaa myös, että pääsykokeisiin perustuvaa järjestelmää voi pitää epäreiluna niille nuorille, joiden taloudellinen tai sosiaalinen tilanne ei mahdollista pitkäkestoista omaehtoista pääsykokeisiin valmistautumista taikka mahdollisen valmennuskurssin kustannuksia.

Valmennuskursseja on tarjolla usein pääasiassa suurissa kaupungeissa, vaikka myös verkkopohjaisten kurssien tarjonta on lisääntynyt. Kurssien kustannukset voivat nousta useisiin tuhansiin euroihin. Tämä on ongelmallista mahdollisuuksien tasa-arvon kannalta. Eurostudent VI -tutkimuksen mukaan vuonna 2016 yliopisto-opiskelijoista valmennuskurssin oli käynyt joka neljäs (25 %) prosenttia ja ammattikorkeakoulujen opiskelijoista 12 prosenttia. Yliopisto-opiskelijoista valmennuskurssille osallistuminen on yleisintä oikeustieteellisellä alalla, jonka opiskelijoista 77 prosenttia on käynyt valmennuskurssin. Lääketieteen opiskelijoista joka toinen (55 %) ja kauppatieteiden opiskelijoista 41 % on osallistunut valmennuskurssille ennen korkeakouluopintojaan.

Opintojen viivästymisen riski tullaan huomioimaan lukiokoulutuksen uudistuksen valmistelussa, joka on käynnistetty kesällä 2017. Lukiouudistuksen tavoitteiksi ovat hahmottumassa opiskelijalähtöisyyden vahvistaminen ja joustavammat opintopolut. Opiskelijan mahdollisuutta saada ohjausta ja tukea opintoihinsa ja oppimiseensa korostetaan. Tavoitteena on myös lisätä lukioiden ja korkeakoulujen yhteistyötä ja korkeakoulujen koulutustarjontaan tutustumista, mikä osaltaan orientoi ja motivoi opiskeluun ja jatko-opintoihin. Myös korkeakoulujen tulossopimuksissa on korostettu toisen asteen yhteistyötä.

OKM:n työryhmän arvion mukaan olisi sekä opiskelijan että yhteiskunnan kannalta kestävämpi ratkaisu, että jatko-opintojen ulkopuolelle jäänyt opiskelija käyttäisi useammin aikaa ylioppilastutkinnon arvosanojen korottamiseen yksittäiseen pääsykokeeseen valmistautumisen asemesta. Pääsykokeista poiketen ylioppilastutkinnon arvosanojen korottaminen ja tähän liittyvä valmistautuminen sekä parantavat opiskeluvalmiuksia että etenkin mahdollistavat useaan opiskelupaikkaan hakemisen. Korotetuista arvosanoista on hyötyä myös, jos ykköstoiveena olevalle alalle ei pääse. Sen sijaan pääsykokeessa epäonnistuminen aiheuttaa työn valumisen hukkaan ja vuoden lisäodotuksen, kun useampaan valintakokeeseen ei ajankäyttösyistä usein ole käytän-

Vastaus kirjalliseen kysymykseen KKV 344/2017 vp

nössä mahdollista osallistua. Myös avoimen yliopiston ja avoimen ammattikorkeakoulun väylät ovat käyttökelpoisia mahdollisuuksia jatko-opintojen ulkopuolelle jääneille.

Ammatillisen koulutuksen osalta huoli opiskeluajkojen pidentymisestä ei vaikuta perustellulta. Vuoden 2018 alusta alkaen jokaiselle ammatillista tutkintoa suorittavalle opiskelijalle laaditaan henkilökohtainen osaamisen kehittämissuunnitelma, jonka mukaisesti hän suorittaa tutkinnon ja hankkii häneltä vielä puuttuvaa osaamista. Opiskeluajat vaihtelevat opiskelijan aiemmin hankkiman osaamisen, opiskeluvalmiuksien, tavoitteiden ja elämäntilanteen mukaan. Opiskelijat voivat niin halutessaan sisällyttää ammatilliseen tutkintoonsa varsin laajasti jatko-opintovalmiuksia vahvistavia tutkinnon osia valinnaisina tutkinnon osina tai valinnaisina yhteisten tutkinnon osien osa-alueina, joten halu jatkaa opintoja korkeakoulussa ei pidennä opiskeluaikaa ammatillisessa koulutuksessa.

Opiskelijavalintauudistuksessa on otettu huomioon sellaisten hakijoiden mahdollisuudet, jotka nykytilanteessa ”alisuoriutuvat lukio- ja ammattikoulutasolla mutta innostuvat opiskelemaan osana pääsykoeprosessia tai vasta myöhemmin.” Myös tämän kysymyksen osalta on olennaista verrata tavoitetilaa nykytilaan, erityisesti siihen, millä valintatavoilla opiskelijoita valitaan. Vuoden 2016 yhteishaussa 34 % yliopistoihin valituista opiskelijoista valittiin pelkän valintakokeen perusteella, 49 % ylioppilastutkinnon arvosanoista ja valintakokeesta saatavien yhteispisteiden perusteella ja 15 % valittiin todistusvalinnalla. Toisin sanoen noin kahdelle kolmasosalle valituista toisen asteen arvosanoilla oli merkittävä rooli opiskelijavalinnassa jo nyt.

Pelkkään pääsykokeeseen perustuvia valintoja on tarkoitus järjestää jatkossakin. Todistusvalintojen lisääminen on tarkoitus toteuttaa ensisijaisesti luopumalla yhteispistevalinnasta ja korvaamalla se pelkkään ylioppilastutkintotodistukseen ja alasta riippuen myös soveltuviin ammatillisiin perustutkintoihin perustuen. Todistusvalinnassa valituille tai osana valintakoetta voidaan lisäksi järjestää soveltuvuuskoe, jos se on kyseisessä koulutuksessa tutkimustiedon pohjalta perusteltua.

On olennaista huomata, että myös nykytilassa todistusvalinnassa ja yhteispistevalinnassa menestyminen edellyttää hyviä ylioppilastutkinnon arvosanoja, erityisesti kilpailuilla aloilla. Heikosti ylioppilastutkinnossa menestyneet ovat käytännössä kilpailleet vain kolmasosasta paikkoja, joihin opiskelijat on valittu pelkän pääsykokeen perusteella. Samaan kilpailuun ovat osallistuneet myös ammatillisen tutkinnon suorittaneet. Jos yliopistot valitsevat jatkossakin noin kolmasosan hakijoista pelkän pääsykokeen perusteella, heikoin arvosanoin ylioppilastutkinnon suorittaneiden asema ei tältä osin muutu.

Toisaalta on huomattava, että ”kuuden ällän ylioppilaita” ei riitä täyttämään paikkoja, vaikka tämä on julkisuudessa maalattu uhkakuva. Esimerkiksi vuonna 2016 ylioppilastutkinnon suorittaneita neljän laudaturin ylioppilaita riittäisi täyttämään noin yhden prosentin jatko-opintopaikoista; vähintään yhden laudaturin ylioppilailla täytettäisiin paikoista vain noin 11 prosenttia. Kaikki alat huomioiden korkeakoulujen aloituspaikkoja riittää siis aivan hyvin kohtalaisesti menestyneille, ”tavallisille opiskelijoille”. Pelkkään pääsykokeeseen perustuvia valinto-

Vastaus kirjalliseen kysymykseen KKV 344/2017 vp

ja, joissa arvosanoilla ei ole lainkaan merkitystä, on tarkoitus järjestää jatkossakin. Lisäksi korkeakoulut ovat sitoutuneet helpottamaan alan vaihtamista.

Ylioppilastutkintoa on tarkoitus lukiouudistuksen yhteydessä muuttaa siten, että ylioppilastutkinnon hyväksyttyjä arvosanoja voi halutessaan korottaa nykyistä useampia kertoja. Lisäksi avoimessa korkeakouluopetuksessa tehtyjen opintojen perusteella tehtäviä valintoja on tarkoitus lisätä. Opetus- ja kulttuuriministeriö seuraa valintaväylien kehittymistä ja paikkojen jakautumista.

Ammattikorkeakouluissa todistusvalintoja on perinteisesti ollut vähän. Jatkossa on tärkeää, että ammattikorkeakoulututkintoon johtavaan koulutukseen valitaan opiskelijoita sekä ylioppilastutkintoon että soveltuvaan ammatilliseen perustutkintoon perustuen. Ammatillisen perustutkinnon suorittaneita valitaan todistuksilla sellaisiin koulutuksiin, joihin suoritettu tutkinto soveltuu, esimerkiksi siirryttäessä sosiaali- ja terveystieteiden ammatillisesta koulutuksesta saman alan ammattikorkeakouluopintoihin. Myös ammattikorkeakouluissa osa paikoista on edelleen tarkoitus varata pääsykoevalinnalle. Ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden näkökulmasta tärkeä on myös linjaus, jonka mukaan korkeakoulujen uudistuvissa valintamenettelyissä arvioidaan valmiuksia ja kyvykkyyttä korkeakouluopintoihin.

Toisen asteen opinnoissa hyvin menestyneet ovat jo näyttäneet kyvykkyytensä yhdellä mittarilla. Uudistus tarjoaa tälle ryhmälle nopeamman tien opintoihin, sillä kaikkien ylioppilaiden tai ammatillisen perustutkinnon suorittaneiden passittaminen pääsykokeeseen on tehoton tapa huolehtia hakijoiden tasa-arvoisista mahdollisuuksista päästä korkeakoulutukseen. Suurin ongelma koko yhteiskunnan kannalta on, että se aiheuttaa tarpeetonta viivästystä siirtymisessä useimmille ja heikentää korkeakoulujemme kansainvälistä kilpailukykyä. Nykytilassa sujuvampi väylä on auki esimerkiksi Ruotsiin, Viroon tai Britanniaan, sillä suomalaisella ylioppilastutkinnolla voi päästä ilman pääsykokeita niihin opiskelijaksi.

Julkisessa keskustelussa on oltu huolissaan uudistuksen vaikutuksesta miesten pääsyyn korkeakoulutukseen. Uudistus tarjoaa toisella asteella menestyville – niin naisille kuin miehillekin – sujuvan siirtymän korkeakoulutukseen. Malli kannustaa sekä miehiä että naisia menestymään lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa, mitä voi pitää toivottavana opiskelumotivaation kannalta. Lisäksi on alleviivattava edelleen, että pelkkään pääsykokeeseen perustuvat valinnat säilyvät.

On huolen aihe, että pojat/miehet saavat sekä peruskoulussa että lukiossa monissa aineissa keskimäärin heikompi arvosanoja kuin tytöt/naiset. Nämä erot oppimistuloksissa ja -motivaatiossa syntyvät jo paljon aikaisemmassa vaiheessa opintopolkua kuin toisen asteen päättövaiheessa. Siksi poikien oppimistulosten ja -motivaation kohentamiseen tulee puuttua koulutuspolun alkuvaiheista lähtien. Myös opiskelijavalintojen kehittämisessä tulee sekä sukupuolivaikutukset että hakijoiden yhdenvertaisen kohtelun vaatimukset ottaa huomioon. Hallitus on käynnistänyt TEAS-selvityksen tyttöjen ja poikien oppimistulosten, asenteiden ja motivaation syistä sekä toimista, joilla oppimiseroja voidaan tehokkaimmin kaventaa. Selvityksessä tarkastellaan myös, mitkä tekijät esimerkiksi sosiaalisessa ympäristössä, opetushenkilöstöön liittyvissä tekijöissä,

Vastaus kirjalliseen kysymykseen KKV 344/2017 vp

pedagogisissa ratkaisuissa, oppilaan ohjauksessa tai kodin ja koulun yhteistyössä ovat yhteydessä onnistuneisiin interventioihin oppimistulosten ja oppimiseen liittyvien asenteiden nostamiseksi. Selvityksen tulokset tullaan ottamaan huomioon muun muassa varhaiskasvatuksen kehittämisessä, Uusi peruskoulu -ohjelman toimeenpanossa, opettajankoulutuksen kehittämisessä sekä lukiouudistuksessa.

Ammatillisessa koulutuksessa sukupuolten välinen ero ei ole yhtä selkeä ja suoraviivainen. Tämä käy ilmi Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen KARVIin tekemistä ammatillisten perustutkintojen oppimistulosten arvioinneista. Naisten ja miesten väliset erot oppimistuloksissa eivät aina kallistu naisten eduksi, vaan joissakin tutkinnoissa eroja sukupuolten välillä ei ole tai ero on miesten eduksi. Lisäksi sukupuolten väliset erot oppimistuloksissa ovat joissakin tutkinnoissa niin vähäisiä, että ne eivät ole tilastollisesti merkitseviä.

Opiskelijavalintoja uudistettaessa paikkoja on tarjolla sama määrä kuin aikaisemminkin. Korkeakouluihin pääseminen ei kokonaiskuvassa vaikeudu. Opetus- ja kulttuuriministeriön käsitys on, että toisella asteella kohtuullisesti menestyneiden osalta siirtymä korkeakoulutukseen sujuvoituu, nopeutuu ja helpottuu, ja muiden osalta pysyy vähintään nykyisen kaltaisena. Pääsykokeet, avointen korkeakouluopintojen perusteella tehtävät valinnat ja myös ylioppilastutkinnon kokeiden uusiminen antavat myös tulevaisuudessa riittävästi toisia mahdollisuuksia korkeakouluopintoihin hakeutumiseen ja pääsemiseen.

Helsingissä 29.9.2017

Opetusministeri Sanni Grahn-Laasonen